

Tadeusz Kaletyn

Powstanie i zakres działalności pracowni archeologiczno-konserwatorskich PKZ

Ochrona Zabytków 21/3 (82), 41-44

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POWSTANIE I ZAKRES DZIAŁALNOŚCI PRACOWNI ARCHEOLOGICZNO-KONSERWATORSKICH PKZ

Służba konserwatorska w swej dotychczasowej działalności może się poszczycić poważnym dorobkiem, stanowiącym istotny wkład w ogólne, powojenne osiągnięcia archeologii. Istniejące obecnie ustawodawstwo prawnie reguluje szereg problemów z zakresu ochrony zabytków archeologicznych w naszym kraju i stwarza odpowiednie warunki dla działalności pracowni archeologiczno-konserwatorskich o charakterze usługowym. Rozmach robót ziemnych na terenie wielkich inwestycji stwarza często potrzebę podjęcia przez archeologiczną służbę konserwatorską badań ratowniczych na wielką skalę, równocześnie na kilku, niejednokrotnie dużych, obiektach. Konserwatorzy zabytków archeologicznych stykają się często z kłopotami przy organizowaniu ratowniczych prac terenowych, ze względu na brak odpowiedniej kadry badawczej, specjalistów, którzy mogą podejmować w każdej chwili prowadzenie wykopalisk na zagrożonych obiektach. Konserwatorstwo jest jeszcze młodą specjalnością w archeologii i ciągle znajduje się na etapie wypracowywania coraz nowych i lepszych metod pracy oraz form organizacyjnych.

Wydaje się, że odpowiednią formę organizacyjną prac konserwatorskich reprezentują utworzone w 1967 r. pracownie archeologiczno-konserwatorskie w PKZ. Zostały one powołane w celu prowadzenia prac konserwatorskich nad zabytkami archeologicznymi, zarówno ruchomymi, jak i nieruchomymi. Niezależnie od szeroko zakreślonego programu, pracownie koncentrować się będą w swej działalności na badaniach wykopaliskowych średniowiecznych i nowożytnych obiektów architektonicznych, jak zamki, pałace, zespoły urbanistyczne itp. Ten program badawczy wiąże się ze specyfiką Pracowni Konserwacji Zabytków, które prowadzą głównie przede wszystkim prace konserwatorskie na obiektach tego typu. W obecnie istniejącym układzie organizacyjnym i systemie zarządzania w PKZ, nowo utworzone pracownie archeologiczno-konserwatorskie stanowią wyodrębnione jednostki organizacyjne, podległe bezpośrednio dyrektorowi i naczelnemu in-

żynierowi oddziału PKZ. Koordynacją prac oraz nadzorem merytorycznym i organizacyjnym działalności pracowni archeologiczno-konserwatorskich zajmuje się główny inspektor do spraw archeologicznych w zarządzie PKZ. Kierownikowi pracowni podporządkowane są zespoły robocze, tj. terenowy, dokumentacji oraz konserwacji, które ze sobą ściśle współpracują. Zespoły terenowe otrzymały barakowozy, tj. możliwie dobrze wyposażone ruchome pracownie-laboratoria z pomieszczeniem na magazyn i częścią mieszkalną.

Instrukcja organizacyjna szczegółowo reguluje podstawowe kierunki działalności zespołów. Na przykład zespół terenowy pracowni archeologiczno-konserwatorskiej może przyjmować następujące prace: ratownicze badania wykopaliskowe, badania poszukiwawczo-zwiadowcze, badania weryfikacyjno-sondazowe, badania problemowe, powierzane przez zleceniodawcę. Zespół konserwacji prowadzi konserwację zabytków nieruchomych (osady, grodziska, zamki, kopalnie, cmentarzyska płaskie i kurhanowe) i zabytków ruchomych (wyroby ceramiczne, szklane, kościane, rogowe, skórzane, metalowe, drewniane, tkaniny). Zespół dokumentacji wykonuje całokształt prac z zakresu dokumentacji opisowej, rysunkowej, fotograficznej, ikonograficznej, źródeł pisanych, bibliograficznej oraz literatury przedmiotu.

Instrukcja merytoryczna prac archeologiczno-konserwatorskich omawia rodzaj, zakres i metody badawcze. Wyjaśnia istniejące współzależności badań zabytków archeologicznych, a także ich konserwacji. Instrukcja ta wymienia następujące rodzaje prac archeologicznych, podejmowanych przez pracownie archeologiczno-konserwatorskie:

a) ratownicze badania wykopaliskowe obiektów archeologicznych, zagrożonych lub zniszczonych na skutek rozwoju różnych kierunków gospodarki narodowej (np. różnego rodzaju prace ziemne) oraz siłami przyrody (erozja i denudacja);

- b) badania warstwy kulturowej na terenie robót związanych z konserwacją zabytków architektury i urbanistyki;
- c) nadzór archeologiczny nad różnymi robotami związanymi z wykopami ziemnymi;
- d) prace pomiarowe o charakterze technicznym;
- e) badania weryfikacyjne obiektów o nie określonej chronologii, przynależności kulturowej i funkcji;
- f) badania poszukiwawcze, głównie na terenach objętych lokalizacją inwestycji przemysłowych i na obszarach nie rozpoznanych archeologicznie oraz na terenach stanowiących tło osadnicze ważniejszych obiektów archeologicznych;
- g) badania zabytków ruchomych i nieruchomych w celu opracowania i wypróbowania nowych metod konserwacji i trwałego zabezpieczenia dla celów rezerwatowych lub muzealnych.

Instrukcja techniczna obejmuje szczegółowe informacje opisowo-graficzne o sposobie i formie sporządzania dokumentacji w terenie oraz jej opracowania po zakończeniu badań. Uzupełnieniem tej instrukcji są tablice, zawierające znormalizowane znakowanie dokumentacji z terenowych badań archeologicznych.

Pracownie archeologiczno-konserwatorskie otrzymały cennik prac archeologicznych, który zatwierdzony został 25 sierpnia 1967 r. przez Państwową Komisję Cen. Autorzy uwzględnili wszystkie dotychczasowe materiały dotyczące stawek za prace archeologiczne. Układ cennika oraz nakłady czasu niezbędne na wykonanie poszczególnych czynności archeologiczno-konserwatorskich zostały opracowane wstępnie przez mgra inż. arch. T. Żurowskiego. Cennik obejmuje całość prac archeologicznych, jak również uwzględnia opracowania dokumentacji z badań, analizy specjalistyczne, konserwację archeologicznych zabytków nieruchomych oraz opracowania dla celów publikacji i ekspozycji muzealnej. Jest to pierwszy cennik, obejmujący w tak szerokim zakresie prace archeologiczno-konserwatorskie. Ze względu na jego nowatorski charakter i potrzebę sprawdzenia opłacalności poszczególnych usług archeologicznych, według wskaźników w nim podanych, stanowi on tymczasowy cennik zakładowy, który po upływie co najmniej jednego roku zostanie poprawiony i uzupełniony.

W połowie 1967 r. zorganizowano trzy pracownie archeologiczno-konserwatorskie przy oddziałach PKZ w Krakowie (rejon działania — miasto Kraków i województwa: krakowskie, rzeszowskie, lubelskie, kieleckie, katowickie, i opolskie), Szczecinie (działa na terenie miasta Szczecina i województwa szczecińskiego, koszalińskiego, zielonogórskiego, poznańskiego i wrocławskiego) i Warszawie (rejon działania —

miasto Warszawa i województwa: warszawskie, łódzkie, olsztyńskie, gdańskie, białostockie, bydgoskie).

Obecny stan organizacyjny — skład personalny oraz wyposażenie techniczne pracowni archeologiczno-konserwatorskich — pozwala na optymistyczne stwierdzenie, że najmłodsze konserwatorskie placówki usługowe mają odpowiednie warunki do wszechstronnego pomyślnego rozwijania swej działalności. Wszystkie badania terenowe podejmowane i realizowane są przy współudziale konsultantów — samodzielnych pracowników naukowych. Także opracowania wykonywane w ramach pracowni muszą być pisemnie recenzowane przez rzeczoznawców naukowych. Zarząd PKZ, udzielając maksymalnej pomocy pracownikom archeologiczno-konserwatorskim, przychylnie ustosunkowuje się do wszystkich propozycji, mających na celu dalszy rozwój tych placówek oraz rozwój naukowy zatrudnionych w nich pracowników. Planuje się organizowanie corocznych konferencji roboczych, na których omawiane będą wyniki i osiągnięcia badawcze pracowni, a także aktualne, najbardziej palące zagadnienia metody i organizacji prac prowadzących przez te placówki. Przewiduje się ogłaszanie drukiem wszystkich opracowań naukowych wykonywanych w ramach działalności poszczególnych pracowni.

DZIAŁALNOŚĆ TERENOWA W ROKU 1967.

Działalność pracowni archeologiczno-konserwatorskich może stanowić cenną pomoc dla archeologicznej służby konserwatorskiej w zakresie konserwacji i ochrony zabytków. Opinię taką reprezentuje Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków oraz większość konserwatorów. Wrazem tego stanowiska są liczne zlecenia, które wpłynęły w 1967 r. na prowadzenie badań przez pracownie archeologiczno-konserwatorskie. Od połowy 1967 r., tj. od czasu swego powstania, pracownie archeologiczno-konserwatorskie objęły badaniami 13 obiektów. Prace te były prowadzone pod nadzorem konsultantów-rzeczoznawców. Większość prac będzie kontynuowana w następnym sezonie wykopaliskowym. Badane stanowiska pochodzą z okresu wczesnego średniowiecza i średniowiecza. W miarę potrzeby były one koordynowane z działalnością innych pracowni PKZ. Wszystkie prace — z wyjątkiem badań na dziedzińcu zamku w Szczecinie i grodzisku Stare Borne, pow. Koszalin — były finansowane przez wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska PKZ oddziału w Krakowie przeprowadziła w 1967 r. badanie wykopaliskowe na 3 obiektach. Interesujące wyniki uzyskała mgr Cz. Ślusarczyk na zamku średniowiecznym w Dobczycach, pow. Myślenice. Odkryto m. in. na

wschodnim stoku wzgórza zamkowego wieżę wjazdową. Wydzielono dwie fazy jej budowy, starszą — z okresu średniowiecza i młodszą — z przełomu XVI i XVII w. Kierowniczką pracowni mgr H. Ginter prowadziła nadzór archeologiczny nad pracami ziemnymi na zamku w Lipowcu, pow. Chrzanów. Stwierdzono tam występowanie warstw osadniczych od końca XIII w. W związku z planem rekonstrukcji otoczenia XVII-wiecznego zamku w Kielcach, podjęto na Wzgórzu Zamkowym prace archeologiczne w celu ustalenia chronologii poszczególnych poziomów użytkowych. Założono pięć wykopów w ogrodzie zamkowym. Natrafiono m. in. na fragmenty nieznanego dotąd muru ceglano-kamiennego. Ruchomy materiał zabytkowy pochodzi z różnych okresów od XVI do XX w.

Pracownia Archeologiczno - Konserwatorska PKZ oddziału w Szczecinie prowadziła prace na 5 stanowiskach, a wyniki jej badań wykopaliskowych dostarczyły wiele nowego i cennego materiału źródłowego do poznania średniowiecznego osadnictwa obronnego na Pomorzu zachodnim. Na zlecenie Dyrekcji Inwestycji Miejskich w Szczecinie mgr E. Cnotliwy, kierownik pracowni, rozpoczął badania wykopaliskowe na dziedzińcu Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie. Celem tych prac jest odsłonięcie i zbadanie relikwów architektury w południowej części dziedzińca i powiązanie ich z warstwami osadniczymi oraz rozpoznanie nawarstwień kulturowych. W wykopie pod XVI-wiecznym brukiem odkryto mur obronny z XIV w., założony na warstwach osadniczych z XIII—XIV w. Odsłonięto resztki konstrukcji drewnianych ulicy wczesnośredniowiecznej oraz ślady domów plecionkowych. W najniższych partiach wykopu wystąpiły konstrukcje domów zrębowych. Odkryta ceramika pozwala datować te partie na XI—XIII w. Odkryto m. in. ażurową ozdobę odlaną z cyny w postaci stylizowanego ptaka z rozpostartymi skrzydłami. W Dobrej Nowogardzkiej, pow. Nowogard, mgr E. Cnotliwy prowadził badania wykopaliskowe w celu poznania stratygrafii nawarstwień na dziedzińcu zamku z 1295 r. Nie stwierdzono tam żadnych śladów osadnictwa wcześniejszego. Materiał archeologiczny potwierdza powstanie zamku w Dobrej w drugiej połowie XIII w. W obrębie dziedzińca odkryto ślady dworskiej pracowni rogowniczej (znaleziono m. in. rogowe okucie księgi). Badania wykopaliskowe pozwoliły na zlokalizowanie warstw osadniczych przesyconych spalenizną, pochodzących z okresu wielkiego pożaru, związanego ze zniszczeniem zabudowań podczas najazdu Brandenburczyków na Pomorze w 1308 r. (wydobyto m.in. grociki i bełty kuszy). W warstwach datowanych na XIV—XV w. znaleziono m. in. figurę szachową (wieżę) i wyroby kowalskie. Na majdanie zamku w Płotach, pow. Gryfice, podjęto prace wykopaliskowe w celu rozpoznania i ustalenia cią-

głości osadniczej. Eksploracja warstw kulturowych dostarczyła dowodów potwierdzających znane wzmianki w źródłach pisanych o powstaniu zamku w drugiej połowie XIII w. Na zamku w Świdwinie badaniami kierował mgr R. Rogosz. Doprowadziły one do odkrycia muru kamiennego w odległości 6 m od linii znanych murów. Materiał ceramiczny pozwala datować odkryty mur na koniec XIV lub na początek XV w. W ramach kompleksowych badań archeologiczno - architektonicznych na zamku w Złocięncu, pow. Drawsko, pracami wykopaliskowymi kierował mgr R. Rogosz. Wynikiem badań prowadzonych na dziedzińcu było uchwycenie murów, które pozwalają na rekonstrukcję architektoniczną założeń zamku z XII—XIV w. Wykop założony na zewnątrz murów dostarczył stosunkowo jednorodny materiał ceramiczny z drugiej połowy XII w.

Pracownia Archeologiczno - Konserwatorska PKZ oddziału w Warszawie prowadziła badania archeologiczne na 5 stanowiskach. Przykładem prac konserwatorskich, podjętych na terenie zagrożonym lokalizacją wielkiej inwestycji przemysłowej, są badania rozpoczęte w 1967 r. w rejonie miejscowości Stare Borne, pow. Koszalin. Budowa elektrowni wodnej szczytowo-pompowej w Żydowie zagraża znajdującemu się w pobliżu grodzisku wczesnośredniowiecznemu, które zostanie zalane wodą. Prace sondażowe prowadzone przez mgra D. Członkowskiego dostarczyły materiał ceramiczny, który pozwala datować grodzisko na IX—X w. W związku z planem zagospodarowania terenów przyzamkowych w Golubiu-Dobrzyniu, woj. bydgoskie, przeprowadzono badania archeologiczne w celu uchwycenia zasięgu murów obronnych przedzamcza. Wstępne prace wykopaliskowe, kierowane przez mgra K. Nowińskiego doprowadziły do zlokalizowania części narożnych tych murów. Odkryto ułamki ceramiki z XIV—XV w. Mgr D. Członkowski rozpoczął ratownicze prace wykopaliskowe na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Tylicach, pow. Zgorzelec. Grodzisko to jest poważnie zniszczone eksploatacją kamienia, prowadzoną w okresie międzywojennym. Trzy wykopy sondażowe dostarczyły wiele materiału ceramicznego. Mgr B. Buczek-Płachtowa prowadziła ratownicze prace wykopaliskowe na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Raciążu, pow. Sierpc. W trakcie dotychczasowych badań natrafiono na wał drewniano-ziemny o konstrukcji przekładkowej. Badany obiekt jest datowany wstępnie na X—XIII w. W Wiźnie, pow. Łomża, na grodzisku wczesnośredniowiecznym badania wykopaliskowe prowadził mgr K. Janiszowski, kierownik Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej PKZ oddziału w Warszawie. Wstępne prace sondażowe potwierdziły wielokulturowy charakter obiektu i wykazały, że ślady założenia grodziska wczesnośredniowiecznego (natrafiono na drewniane konstrukcje wału) zostały poważnie zaburzo-

ne budową zamku w okresie średniowiecznym. Wydobyty ruchomy materiał zabytkowy jest stosunkowo bogaty i pochodzi z XII—XVII w. Obok wyrobów ceramicznych odkryto liczne ozdoby, narzędzia pracy, broń.

Kierownicy poszczególnych prac terenowych przygotowali robocze sprawozdania ze wszystkich przeprowadzonych badań. Sprawozdania zawierają wstępne informacje, ułatwiające inwestorowi orientację na bieżąco w uzyskanych wynikach. Wszystkie sprawozdania wstępne

zostały również przesłane do *Ogólnopolskiego Informatora Archeologicznego*, który przygotowano na luty 1968 r. w związku z Ogólnopolską Archeologiczną Konferencją Sprawozdawczą, organizowaną przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków oraz katedry uniwersytetów.

mgr Tadeusz Kaletyn
Pracownia Konserwacji Zabytków
Warszawa

CRÉATION ET ACTIVITÉ DES ATELIERS ARCHÉOLOGIQUES ET DE CONSERVATION DANS LES PKZ (ATELIERS DE CONSERVATION DES MONUMENTS HISTORIQUES)

Dans la deuxième moitié de l'année 1967, trois ateliers archéologiques et de conservation ont été créés auprès des sections PKZ à Cracovie, à Szczecin et à Varsovie. Ils ont été institués dans le but de mener des travaux de conservation des monuments archéologiques aussi bien mobiles que stables, et d'élaborer une documentation complète. Les ateliers nouvellement créés ont pour tâche d'entreprendre des travaux tels que: recherches sur la sauvegarde des objectifs menacés par suite de divers travaux de ter-

rassement, ainsi que la surveillance archéologique sur ces travaux, recherches sur les terrains non reconnus du point de vue archéologique et prévus pour l'implantation d'investissements industriels, recherches des couches de diverses cultures sur les chantiers liés avec la conservation des monuments en vue de la vérification des chronologies et fonctions et, enfin, élaboration et essais de nouvelles méthodes de conservation de monuments archéologiques pour les musées ou les parcs nationaux.